

Політична влада та її суб'єкти як інститути суспільства

■ План.

- Поняття політичної ієрархії суспільства.
- Поняття політичної влади та політичних відносин.
- Ознаки влади, її соціальне призначення, функції.
- Політичні еліти, сутність, типи, функції.
- Політичне лідерство як соціально-політичне явище.

- Політична ієрархія суспільства – це впорядкована диференціація суспільства з точки зору наближеності окремих суспільних верств до влади.

- За характером ієрархії суспільства можна поділити на елітарні та умовноегалітарні суспільства.

- Політична структура суспільства – це організація політичної сфери з точки зору її основних інститутів.

Владу визначають як право і реальну можливість здійснювати свою волю, нав'язуючи її іншим людям.

- **Влада – здатність, право і можливість розпоряджатися чим-небудь або ким-небудь, а також чинити вирішальний вплив на долю, поведінку та діяльність людей за допомогою різноманітних засобів (права, авторитету, волі, примусу та ін.). Найдавнішою основою для влади був авторитет носія влади.**

Основними видами влади є: політична, економічна, духовна, сімейна, релігійна.

Політична влада - це здатність і можливість всіх суб'єктів політики здійснювати вплив на процес прийняття політичних рішень, їх реалізацію, на політичну поведінку індивідів, соціальних груп і об'єднань. *Політична влада* у сучасному суспільстві може виступати як влада держави, партійних структур, засобів масової інформації, лідерів промислових груп і груп тиску.

Державна влада є вищою формою політичної влади і визначається як спеціально організована система державних органів, організацій та установ, парламенту і судових органів, створену для управління всіма сферами суспільного життя.

Вона є офіційною, легальною формою прояву сили.

Політичні відносини – відносини між суб'єктами політики в процесі здобуття і утримання політичної влади, реалізації суспільних інтересів в сфері політики.

Форми політичних відносин

- **Політична боротьба** – явище політичного життя, в основі якого лежить зіткнення інтересів різних політичних сил, кожна з котрих прагне досягти певної політичної мети. Політична боротьба може набувати різноманітних форм від передвиборчої боротьби кандидатів в рамках закону, бойкоту та протесту до відкритого протистояння в вигляді політичного конфлікту, революції, перевороту тощо.
- **Політичний компроміс** – згода, порозуміння з політичним опонентом на основі взаємних поступок, з врахуванням інтересів обох сторін.
- **Політична консолідація** – вимушене об'єднання політичних противників для спільного вирішення проблем загальнодержавного, або загальносуспільного характеру.
- **Політичний конфлікт** – активне зіткнення, протиборство різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси і цілі. Конфлікт може мати різні форми - відкриті і скриті, збройний і не збройний характер.
- **Політична конкуренція** – відкрите легальне змагання між різними політичними силами з метою пропагування у суспільстві своїх ідей та притягнення на свій бік симпатій народних мас і, врешті, здобуття влади.

Ознаки політичної влади

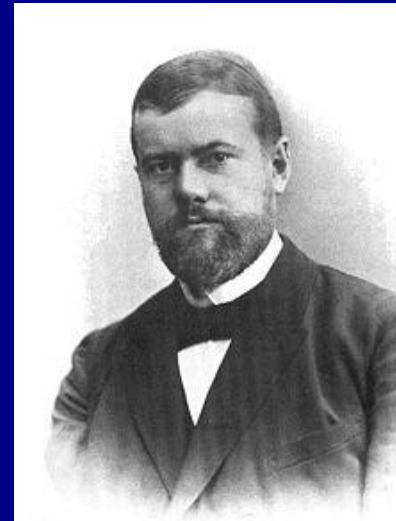
- **Легальність** влади означає її законність, юридичну правомірність. Легальна влада діє на основі чітко фіксованих нормативно-правових актів.
- **Легітимність** влади – це добровільне визнання громадянами існуючої влади, довіра до неї, визнання її справедливою, прогресивною.
- **Верховенство** влади – це обов'язковість виконання владних рішень (економічних, політичних, правових та ін.) усіма членами суспільства, здатність суб'єкта політики здійснювати вплив у певному напрямку на поведінку індивідів, груп, організацій, об'єднань з метою сформулювати чи змінити думку людей з певного питання, врегулювати політичну поведінку соціальних суб'єктів тощо.
- **Всезагальність** влади – тобто її публічність означає, що політична влада діє на основі права від імені суспільства.
- **Моноцентричність** влади – означає існування загальнодержавного центру прийняття рішень (системи владних органів).
- **Ефективність** та результативність влади полягає у тому, що програма влади повинна реалізовуватися в конкретних результатах. .

Легітимність та законність влади.

- *Легітимною є влада, з існуванням якої погоджується народ.*
- *Легітимність – “здатність системи створювати та підтримувати у людей переконання у тому, що існуючі політичні інститути є найкращими для суспільства”. (С. Ліпсет)*

Макс Вебер

- **Максимилиан (Макс) Карл Эмиль Вéбер** (нем. *Maximilian Carl Emil Weber*; 21 апреля 1864, Эрфурт, Эрфурт, Пруссия, Эрфурт, Пруссия — 14 июня 1920, Мюнхен, Мюнхен, Германия) — немецкий социолог, историк, экономист, экономист. Внёс существенный научный вклад в социальные науки, создатель «понимающей социологии» и теории социальных действий.

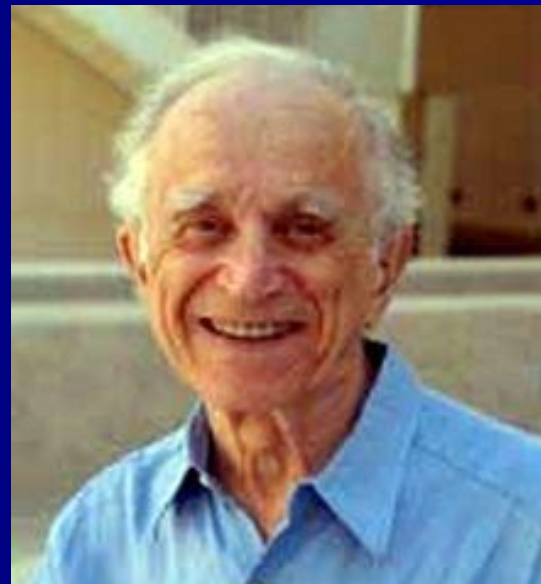

Типологія легітимності за М.Вебером

- - **традиційне** панування – спирається на силу традицій. Накази керівників є правомочними, оскільки відповідають звичаям та історичним прецедентам.
- - **харизматичне** панування (від грецького *harisma* – особливий дар) базується на особистій відданості людей, їх переконанні у надзвичайних якостях лідера.
- - **легальне** (раціональне) панування ґрунтується на підпорядкуванні усіх системі законів, які встановлюються та застосовуються з конкретними постійними принципами.

Д. Истон

- **Дэвид Истон** (англ. *David Easton*; родился в Торонто; родился в Торонто 24 июня 1917) — один из ведущих американских политологов. С 1981 г. — профессор Калифорнийского университета. В 1968—1969 гг. президент Американской ассоциации политических наук. В 1984 г. был избран на пост вице-президента Американской академии наук и искусств.

Легітимність влади за Д. Істоном

- *ідеологічна* легітимність спирається на ідеологічні принципи та переконання громадян у цінності політичного ладу як найкращого, що підкріплюється інтенсивною пропагандою (колишній СРСР);
- *структурна* легітимність спирається на прихильність громадян до механізму і норм політичного режиму (Великобританія з її демократичними традиціями та парламентаризмом);
- *особиста* (персональна) легітимність спирається на віру громадян у особисті якості політичного лідера, його спроможність належно використовувати політичну владу. Вона базується на симпатії громадян до лідера (США, де президент повинен володіти персональною легітимністю).

Структура політичної влади.

- **Суб'єкти влади** - органи та особи, які здійснюють владні функції. Первинним суб'єктом влади в демократичному суспільстві є народ – носій суверенітету і єдине джерело влади в державі. Вторинні суб'єкти – малі групи, представницькі колективи, партії тощо. До суб'єктів влади відносяться і політичні лідери, і сама політична система суспільства.
- **Об'єкти влади** - особи, на кого спрямована влада – люди, їх групи, організації, спілки. В певних умовах суб'єкт і об'єкт влади можуть мінятись місцями.
- **Механізм влади** - зв'язки, взаємодії, відносини між структурними елементами влади, її інститутами, цінностями, нормами, а також соціальний та політичний контроль.

Ресурси політичної влади.

- **економічні** засоби – це наявність розвиненої матеріальної та технічної бази суспільства, упорядкованість грошової системи, вигідне географічне подолження, різноманітність корисних копалин, розвинена система виробництва, наявність кваліфікованих кадрів, широкі зовнішньоекономічні зв'язки.
- - **політичні** засоби – наявність розвинених політичних партій, відпрацьований державний механізм, підготовлений апарат управління, політичні традиції, наявність політичних лідерів, наявність політичної культури мас і політичних структур.
- - **соціальні** засоби – наявність соціально структурованого суспільства, посадової упорядкованості, утвердження престижності професій, соціального забезпечення, медичного обслуговування та інше.
- - **суб'єктні** засоби – політична воля та свідомість, компетентність, організованість, наявність кваліфікованих кадрів.
- - **адміністративно - силові** засоби – армія, міліція, служба безпеки, суд, прокуратура, тюрма та ін.
- - **інформаційно – культурні** засоби - володіння світовою, регіональною та місцевою інформацією, розвиток електронних технологій, засобів масової інформації, доступність культури і освіти для широких мас, можливість вільного отримання і освоєння політичних знань.
- - **правові** засоби – наявність правових цінностей, розвинена система права.

Функції політичної влади.

- *Інтегративна* функція влади направлена на консолідацію всіх соціально-політичних сил, інтеграцію прогресивних політичних, ідеологічних, інтелектуальних ресурсів суспільства з метою реалізації суспільнозначущих, історично визначених цілей.
- *Регулятивна* функція влади забезпечує створення політичних механізмів регулювання життєдіяльності суспільства, підтримує вольовими методами функціонування цих механізмів.
- *Функція мотивації* означає, що влада формує мотиви політичної діяльності, підпорядковує їм як загальнозначущі, так і інші мотиви відповідно до політичних інтересів суб'єктів володарювання, їхніх політико-організаційних структур.
- *Стабілізаційна* функція влади націлена на забезпечення стійкого, стабільного розвитку політичної системи, всіх її структур, громадянського суспільства.

Основні концепції політичної влади.

- **Інструменталістська** – влада розглядається як можливість використання певних засобів, зокрема насильства, для досягнення мети (Макіавеллі, Т. Гоббс, Ч. Мерриам).
- **Телеологічна** – влада розглядається як засіб для досягнення певних цілей і одержання результатів.
- **Структурно - функціональна** – влада розглядається як особливі відносини між тим, хто управляє, і тим, хто підпорядковується. Призначення влади - вирішення конфліктів між інтересами різних людей і груп та підтримка порядку у суспільстві (Т. Парсонс, Д. Истон, Г. Алмонд, М. Крозьє).
- **Конфліктологічна** - влада розглядається як можливість прийняття рішень, що регулюють розподіл благ у конфліктних ситуаціях (М. Вебер, К. Маркс, В. Ленін).
- **Реляціоністська** (від англ. relation - відносини) – влада розглядається як міжособові стосунки, що дають змогу одному індивідові змінювати поведінку іншого (Г. Лассуелл, П.Блау Д. Хіксон, Д. Картрайт, Дж. Френч)

Історичні типи політичної влади.

- **монархія** – єдиновладне, **спадкоємне** правління однієї особи;
- - **тиранія** – одноосібне **деспотичне** правління як правило внаслідок насильницького захоплення влади;
- - **диктатура** – нічим не обмежена влада особи, партії або соціальної групи в суспільстві, що спирається на силу, а також відповідний політичний режим;
- - **аристократія** – влада кращих, тобто привілейованої групи знаті;
- - **олігархія** – влада багатих;
- - **тимократія** – особливий вид олігархії за якої влада належить привілейованій більшості, яка володіє високим майновим цензом, часто військової силою;
- - **теократія** – влада церкви;
- - **охлократія** – влада натовпу;
- - **демократія** – влада простого народу на основі закону та забезпечення прав і свобод громадян;
- - **технократія** – влада науково-технічної еліти.

Політична еліта - це привілейована група, яка займає керівні позиції у владних структурах і безпосередньо бере участь в ухваленні рішень, зв'язаних з використанням влади.

Еліта (в перекладі з французького - «краще», «вибране»):

Функції політичних еліт

- представляють в політиці групові інтереси;
- створюють оптимальні умови для їх реалізації і узгодження;
- формують мету і перспективи розвитку суспільства;
- ухвалюють стратегічно важливі рішення і використовують ресурси державної влади для їх реалізації.

Ознаки політичної еліти

- Безпосередній доступ до влади та прийняття політичних рішень
- Відносна ізольованість від суспільства
- Привілейованість
- Професійний рівень політичної діяльності
- Політична діяльність на легальній основі
- Володіє специфічними політичними якостями

Структура політичної еліти

- **Правляча еліта** – частина еліти, що безпосередньо здійснює управління.
- **Контреліта** – частина еліти, що безпосередньо не управляє але здійснює впливову опозицію правлячій еліті.

Шляхи формування політичних еліт

Антрепренерська система	Гільдейська система
відсутність формальних фільтрів, можливість добору кандидатів з широкого кола соціальних шарів	наявність формальних вимог для індивідуального росту – походження, вік, освіта, партійність
Орієнтація на особисті якості при просуванні за соціальними сходами	поступове просування по соціальним сходам за допомогою добору претендентів з боку вузького кола керівників
конкурентність	відсутність відкритої конкуренції
відкритість для представників будь якого соціального шару	закритість

Політичний елітизм – ідейно-політична течія, що відстоює природність і непорушність поділу суспільства на еліту та народні маси, право еліти на панування.

Теоретичним обґрунтуванням теорії елітизму є наукові праці В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельса.

Організаційна теорія Г. Моска

- Розвиток будь-якого суспільства незалежно від способу соціальної і політичної організації здійснюється керівним класом.
- Завдяки меншій кількості елітної групи, в ній швидше проходять процеси комунікації, вона більш організована і тому завжди буде панувати над менш організованою більшістю.
- Сам правлячий клас неоднорідний; він складається з двох прошарків: дуже нечисленної групи «вищого начальства» (щось подібне до «наделіти» всередині еліти) і набагато більш численної групи «начальників середньої ланки».
- Вхідження в політичний клас припускає наявність у індивіда особливих якостей і здібностей.
- Домінуючим критерієм для відбору в політичний клас є здатність управляти, яка включає знання національного характеру, ментальність народу і власне досвід управління.

Теорія циркуляції еліт В. Парето

- Соціальні зміни в суспільстві є слідством боротьби і «циркуляції» еліт.
- Еліта ділиться на правлячу і не правлячу (контр еліту): правляча еліта безпосередньо і ефективно бере участь в управлінні, володіючи харизматичними властивостями лідерів; контр еліта є потенційною елітою за здібностями, особистим якостям, але позбавлена можливості ухвалювати політичні рішення.
- Розрізняють два типи еліт, послідовно що змінювали один одного:
  - «**леви**», для яких характерні відвертість, рішучість в управлінні, опора на сили, авторитарні методи владарювання;
  - «**лисиці**», що володарюють за допомогою використання різних засобів маніпуляції, обману, демагогії;
- Суспільство, в якому переважають «леви», приречено на застій; суспільство, в якому переважають «лисиці», відрізняється динамічністю розвитку.

Залізний закон олігархії Р. Міхельса

- Суспільство, навіть найдемократичніше, щоб зберегти себе і досягти відомої стабільності, вимушена створювати організацію.
- Організація передбачає виділення активної управлінської меншини - еліти.
- Задля забезпечення управління еліта отримує більший доступ до інформації і інших ресурсів і поступово набуває привілеї.
- Маса через «некомпетентність і апатію» не можуть і не хочуть брати участь в політичному процесі.
- В процесі функціонування еліти вона все більше відривається від народних мас і підпорядковує політику власним інтересам. Отже на певному етапі демократія неминуче обертається олігархією.
- Чим більшою є організація, тим більше вона відповідає цьому закону.

Політичний лідер - це людина, яка керує політичними процесами, робить вплив на соціальну поведінку індивідів, груп, прошарків і суспільства в цілому.

Політичне лідерство - це процес взаємодії, в ході якої одні люди (лідери) знають і виражають потреби і інтереси своїх послідовників і через це володіють престижем і впливом, а інші (їх прихильники) добровільно віддають їм частину своїх владних повноважень для здійснення цілеспрямованого представництва і реалізації власних інтересів.

Теорії лідерства

«*Теорія рис*» пояснює природу лідерства видатними якостями лідера, що виділяють його з юрби.

«*Ситуативна теорія*» лідерства пояснює створення лідера конкретними обставинами. Нового лідера створюють місце, час і обставини.

«**Теорія** послідовників» акцентує увагу на відносинах лідера з «групою підтримки». Лідер повинен орієнтуватися на інтереси і потреби тієї групи, тих соціальних прошарків, які готові його підтримати, які і роблять з нього лідера.

Психологічні теорії - пояснюють лідерство різницею в підсвідомості людей. В одних переважає прагнення панувати – вони потенціальні лідери. Інші – комфортніше почуваються в ролі підлеглих.

Типологія лідерства

Критерій класифікації	Типи лідерів
За типом авторитету (М. Вебер)	традиційний
	харизматичний
	раціональний
За комплексною ознакою (М.Херман)	прапорносець
	комівояжер
	маріонетка
	пожежник
За стилем керівництва	авторитарний
	демократичний
	ліберальний